

El MUME en la recuperació del llegat de l'exili republicà

El Museu Memorial de l'Exili (MUME), obert des del 2008, és un centre d'interpretació que recorda els exilis provocats per la Guerra Civil, sobretot l'exili dels vençuts. Situat al pas fronterer de la Jonquera, per on van fugir la major part dels exiliats, compagina la funció museística amb la difusió pedagògica.

Text > **MIQUEL SERRANO**, historiador i conservador del MUME

L'obertura del MUME a la Jonquera, al febrer de 2008, s'hauria d'incloure en l'esperit del temps que podríem denominar com el de la recuperació de la «memòria històrica». En con-

cret, el MUME va néixer després d'un llarg tempteig i d'un procés impulsats a principis del segle actual per l'Ajuntament de la Jonquera, amb la finalitat de fomentar el saber històric i, a més, tenint clara l'assumpció per part del

museu d'un paper simbòlic com a espai d'homenatge a tots els ciutadans que, a causa de la derrota republicana durant el conflicte de 1936 a 1939, van haver d'emprendre el camí de l'exili. Aquest paper reparador es reforça

>> *Inauguració de l'exposició temporal «A nation in retreat. La retirada vista per les agències fotogràfiques internacionals», el 9 de febrer de 2019.*
(Autoria: JOSEP RIBAS - FOTOGRAFIA FALGUÉS)

>> Sala «La diàspora» del MUME, que inclou la instal·lació Memòria i oblit, de Francesc Abad. (Font: MUME)

amb la ubicació física de l'equipament al municipi fronterer i ha pogut tenir continuïtat gràcies a la creació, el mateix 2008, del Consorci del Museu Memorial de l'Exili, integrat pel mateix Ajuntament, la Universitat de Girona, el Consell Comarcal de l'Alt Empordà i la Generalitat de Catalunya, actualment per mitjà del Departament de Justícia, com a soci majoritari. Aquesta població, situada en un dels passos fronterers més importants de l'Estat, fou testimoni de les dramàtiques vivències de retirada i exili que experimentaren quasi mig milió de persones en poc més de dues setmanes, des de finals de gener fins a mitjans de febrer de 1939. L'impacte emocional d'aquell desastre humanitari va deixar petja, inevitablement, a la localitat. El carrer

on es troba l'edifici museístic era, als anys trenta del segle passat, un tram de l'antiga carretera N-2. Per consegüent, resulta patent que la localització a la Jonquera confereix al museu el doble caràcter de «lloc de memòria» i de «lloc d'història».

Primer de tot, cal destacar que un dels eixos principals del museu és la seva exposició permanent. En concret, la posada en escena museogràfica proposa una aproximació a la història de l'exili republicà des dels anys de la Guerra Civil fins al procés que portarà a la recuperació de la democràcia a mitjans dels anys setanta. Es tracta d'una exposició que prioritza la claredat expositiva i la funcionalitat divulgativa. En aquest sentit, la ubicació ponderada i equilibrada de les fotografies i dels

El desafiament és continuar fent emergir el patrimoni lligat a l'exili republicà, a la frontera durant la Segona Guerra Mundial i a la llarga pervivència del franquisme

>> Façana i entrada del MUME. (Font: MUME)

documents de l'època en qüestió creen una narració que es va teixint amb textos breus explicatius i la intercalació de material audiovisual. Seguint, doncs, aquesta línia descriptiva i analítica de la proposta escenogràfica, cal remarcar que l'exposició s'estructura en cinc àmbits temàtics diferents: «L'exili, passat i present», «Guerra Civil, derrota i retirada de 1939», «La diàspora», «La vivència de l'exili» i «El llegat de l'exili». Cadascun d'aquests àmbits està subdividit en diferents apartats. En algunes d'aquestes subdivisions l'èmfasi

es posa en el vessant informatiu i, en d'altres, s'insisteix en el fet que el desitjat apoderament educatiu del visitant i dels usuaris es canalitzi a través del camp simbòlic intrínsec en les intervencions artístiques.

Qui ocupa, sens dubte, un lloc privilegiat en el relat principal que tracta de projectar l'exposició permanent és el «testimoni». La sala «La vivència de l'exili» concedeix el protagonisme a l'informant que va viure en la seva pròpia pell l'experiència de l'exili. Els testimonis entrevistats prenen la

paraula en una atmosfera quasi mística, envoltats d'un miler de noms d'exiliats impresos sobre les parets. El recorregut de l'exposició permanent finalitza en una altra sala, «El llegat de l'exili», de gran sentit al·legòric. Cadascuna de les columnes il·luminades que s'estenen per l'espai contenen la imatge d'un personatge rellevant de l'exili republicà. L'objectiu principal és la transmissió d'un missatge diàfan. Els personatges reunits en les columnes, que es complementen amb la informació biogràfica que

L'impacte emocional d'aquell desastre humanitari va deixar petja, inevitablement, a la Jonquera

testimonis, com a «propietaris» del patrimoni de l'exili, cedeixen o donen al museu. En aquest sentit, aquestes relacions de proximitat amb els testimonis han permès anar articulant un centre de documentació que conté al voltant de 1.400 objectes i documentació variada (correspondència diversa, dietaris, documents oficials, de partits i sindicats...) que procedeix de la gent del comú de l'exili, així com recollir més de sis-cents trajectòries d'exili que s'han d'incorporar a l'exposició permanent. Dins d'aquest entramat de col·laboració entre el MUME i els testimonis s'ha anat configurant una biblioteca específica de l'exili i la Guerra Civil, que disposa d'uns 3.000 volums.

Tasca pedagògica sòlida

En definitiva, en el projecte que encarna el MUME es podria assenyalar que s'ha deixat de banda tant la monumentalització acrítica, petrificada, com també aquesta tendència, sovint molt present, que, en nom de l'entreteniment, sol comportar una caiguda en la vulgarització, que no és el mateix que la divulgació. Aquesta és una preocupació pertinent quan llocs marcats pel dol i el dolor són objecte (o ho volen ser) d'una turistització massiva que desvirtua les seves funcions. El resultat sol ser la paròdia del passat i una pèrdua de respecte cap als nostres avantpassats i les seves trajectòries vitals. Per aquest motiu, situats en un pla general però també particular del MUME, quan s'esmenten suposats beneficis del turisme de memòria es fa necessari insistir en el fet que aquesta tipologia d'aproximació al passat requereix especialment l'acompanyament d'una tasca pedagògica sòlida. És a dir, que sigui profitosa per conèixer els esdeveniments del passat que estan associats a valors i actituds sovint oblidats, marginats o banalitzats en el present i que, en rescatar-los, poden ajudar a fer créixer l'educació ètica i democràtica dels

ciutadans. Aquesta ha estat precisament l'opció del Servei Educatiu del MUME, amb quasi 8.000 usuaris per any i la potenciació de l'espai transfronterer, sobretot partint del treball en el marc de la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica de Catalunya, del Memorial Democràtic. Aquesta activitat pedagògica s'ha complementat amb la programació d'activitats temporals i d'altres de caràcter acadèmic, commemoratiu i cultural. Aquesta política cultural/expositiva del MUME, malgrat les restriccions econòmiques que hi ha hagut en alguns moments, ha permès realitzar en deu anys més de seixanta exposicions temporals a la sala principal dedicada a aquestes activitats i més de vint petites exposicions circumscrites a l'espai Art i Memòria. Propostes Artístiques Contemporànies. Aquestes línies expositives són molt rellevants per al dinamisme de l'equipament i han possibilitat l'establiment de nombrosos vincles i complicitats amb altres centres, sobretot transfronterers. La vocació de l'equipament és que la programació temporal, i en especial les exposicions, comporti aportacions en el camp de la investigació i el coneixement sobre l'exili republicà.

Programa cívic i cultural

El MUME, doncs, ha optat durant la seva ja força llarga trajectòria per l'intent d'estructurar un ambiciós programa cívic i cultural (des de la perifèria de les perifèries) que s'encarna en la proposta museística (exposició permanent, exposicions i activitats temporals, i servei educatiu) i en la museïtzació de l'entorn circumdant, que, simultàniament, està connectada a un programa de polítiques públiques de memòria d'àmbit nacional (Xarxa d'Espais de Memòria de Catalunya) i interactua i col·labora amb altres espais de memòria transfronterers i centres d'interpretació de l'exili d'Argelers, Elna, Cotlliure o Ribesaltes. El desafiament és continuar fent emergir el patrimoni lligat a l'exili republicà, a la frontera durant la Segona Guerra Mundial i a la llarga pervivència del franquisme. Es tracta d'un treball fonamentat en l'empatia i l'ètica de la solidaritat, al costat d'eines crítiques i reflexió històrica. Qualsevol reparació memorial feta des de la talaia del present no pot obviar aquest camí.

contenen uns dispositius interactius i amb deu vitrines amb referències documentals d'exiliats anònims, reflecteixen la pèrdua incalculable de capital intel·lectual, científic i polític que va comportar la conflagració civil i la derrota republicana, amb l'exili com a una de les seqüeles principals.

El museu, doncs, s'ha plantejat com un ens viu, capacitat per recollir els testimonis de manera contínua. Els testimonis poden ser la narració d'una història de vida, d'una banda, o bé, de l'altra, objectes o documents que els